

Palauttaa, purkaa, perustaa

Om kontextbetingad variation vid översättning av ord i författningstext

Artikelförfattaren är en av redaktörerna för den kommande finsk-svenska ordboken.

Avsikten med denna artikel är att visa på några fall, där det faktum att finskan har ett enda ord med utbredd användning ofta leder till att svenskans verbala variationsmöjligheter vid översättning inte kommer till sin fulla rätt. Ett intressant faktum är t.ex. att finskan ofta har färre verb än svenskan i språket på den offentliga förvaltningens område. Tendensen i finskan är att använda samma verb vid flera olika slag av objekt, medan svenskan i stället är benägen att ha olika verb beroende på vilka objekt de förknippas med.

Det kan vid första påseende kännas egendomligt att ett språk så rikt på ord som finskan uppvisar ett så inskränkt bruk av verb på det offentliga språkets område. Detta hänger uppenbarligen samman med de närmare omständigheterna kring hur finskan blev skriftspråk inom det offentliga livets sfär. Som bekant dröjde det ju huvudsakligen till utfärdandet av det finska språkreskriptet år 1863 innan den utveckling tog sin början som ledde till att finskan fullt ut kom att användas som språk inom lagstiftning och offentlig förvaltning. Därvid gällde det att på en mycket kort tid skapa ett fungerande språk för offentlig förvaltning av finskan (även om finska förekommit till exempel i författningstexter i Finland sedan år 1819 och redan 1734 års lag översatts till finska kort efter det att den kom ut). Omedelbart efter 1863 stod man på finskt håll emellertid inför den omfattande uppgiften att skapa en alltigenom fungerande terminologi som pendang till vad som förekom på svenska. Och detta skulle ske på kort tid: reskriptet föreskrev ju att finskan inom 20 år skulle bli likställd med svenskan. Det mest centrala blev då givetvis att få adekvata finska benämningar för nyckelbegreppen inom olika områden. Eftersom nyckelbegreppen inom juridiken i hög grad utgörs av substantiv, så kom substantiven att stå i förgrunden för termiskaparintresset på finska.

Lagspråkets verb blev — sannolikt av omständigheternas nödvång — en sekundär fråga. Det var med andra ord inte rationellt att tillskapa ett lika stort fält av verb som det som svenska språket hade att uppvisa för något givet betydelseområde, utan man nöjde sig förmodligen i stället med att som universaluttryck välja något finskt verb som semantiskt anslöt sig till området i fråga. Och därvid fick det förbli.

Palauttaa

Det är inte svårt att vid en parallell genomgång av svenskt och finskt författningsspråk hitta illustrationer till det ovan sagda. Vi kan börja med ett verb som **palauttaa**. Förutom allmänspråkets verb typ *återlämna* och *återsända* hittar vi till exempel verbet *återbära*, framför allt som beskrivning för olika former av betalning till någon som inbetalat något. Av övriga verb inom samma betydelseområde på svenska märks *returnera*, som ofta har den betydelseinskränkningen att det hänför sig till återsändandet av t. ex. en icke önskad vara. Ett annat verb är *återställa*, med såväl konkret som abstrakt betydelse: att återställa exempelvis lånat gods eller att återställa ett område i dess ursprungliga skick. Ett mycket speciellt verb är *återförvisa*, som avser att en högre rättsinstans remitterat ett rättsfall tillbaka till en lägre rättsinstans för behandling.

Purkaa

Verbet **purkaa** kan vålla svårigheter vid översättning på grund av sitt ur svenskans synvinkel omfattande betydelseområde. Det första verb som

inställer sig för tanken är kanske *riva*, och detta verb är självfallet helt adekvat i fråga om rivning av byggnader. Är däremot objektet till verbet ett avtal (inkluderar också avtal om köp) är verbet ett annat. Finskans **purkaa sopimus** heter nämligen *hävva ett avtal* på svenska och **kaupan purkaminen** är *hävning av köp*. I detta sammanhang kan det vara på sin plats att konstatera, att hävning av ett avtal juridiskt sett är någonting annat än uppsägning (fi. **irtisanominen**) av det. — Om det däremot är frågan om **purkaa yhtiö** är den svenska motsvarigheten *upplösa ett bolag*. Substantivet **purkutila** motsvaras i detta sammanhang av *likvidationstillstånd*. När **purkaa** åsyftar en förlovning är det neutrala svenska verbet *bryta* en förlovning, eller, med en aningen mera talspråklig färgning *slå upp* en förlovning. Slutligen kan nämnas det för allmänspråket högst speciella svenska verbet *återbryta*, som används som uttryck motsvarande finskans **purkaa tuomio**, och innebär att, lekmanmässigt uttryckt, en dom som vunnit laga kraft "sätts ur spel". Slutligen bör påpekas, att verbet **purkaa** också används i uttryck som **purkaa järjestelmä** och liknande. Här är det svenska verbet *avveckla* bäst på sin plats: det anförda finska uttrycket motsvaras på svenska av *avveckla ett system*.

Finskans **purkutuomio** för byggnad har ingen direkt motsvarighet på svenska. Frasen **purkutuomion saanut talo** kan emellertid översättas rätt och slätt med *rivningshus*, eller omskrivas med *huset är/har blivit utdömt*. Det finska ordet hör ju inte till det juridiska språkets sfär, utan ordet *tuomio* är här använt i bildlig bemärkelse.

En rätt speciell användning av det finska verbet **purkaa** kommer fram i det mindre officiella uttrycket **purkaa ryhmätyö**, med betydelsen *gå igenom ett grupparbete* och **purkaa nauhalta**, med betydelsen *skriva ut ett band*.

Perustaa

Också vid översättningar av det finska verbet **perustaa** är det vanligt att svenska språkets nyanser inte får komma till sin rätt, utan i stället används verbet *grunda* som ett slags allenaordande motsvarighet. Detta verb är emellertid endast ett av en mångfald svenska verb som kommer till användning, beroende på vilket objekt det är fråga om.

I det följande skall jag presentera några exempel på verbvalet i kontexter av detta slag, utgåen-

de från svenskan i Finlands författningssamling:

Perustaa yhtiö = *bilda ett bolag*. Detta verb brukas både i fråga om aktiebolag och andelslag. De som är med om att bilda bolaget ("yhtiön perustajat") kallas däremot för bolagets *stiftare* i författningstext. En god illustration till språkbruket i detta hänseende erbjuds av denna mening ur den nu gällande aktiebolagslagen (374/78; 2 kap. 1 § 1 mom.): "Aktiebolag kan bildas av en eller flera stiftare." — I ickejuridiska sammanhang är det dock inte otänkbart att tala om grundarna av ett bolag. Ett uttryck som hör samman med bildandet av aktiebolag är det finska **perustava kokous** som på svenska heter *konstituerande stämman*. Detta uttryck återfinns t. ex. i lagen om aktiebolag 2 kap. 7 § 1 mom. där det heter: "Beslut om bolags bildande fattas på konstituerande stämma".

Perustaa yhdistys = antingen *bilda* eller också *stifta* en förening. Bägge dessa verb förekommer i författningstexter, även om "bilda" klart dominerar. I nu gällande föreningslag av år 1989 begagnas verbet "bilda". Rubriken till lagens andra kapitel heter exempelvis "Bildande av föreningar". Det möte där en förening bildas kallas vanligen för *konstituerande möte*, en term som dock inte förekommer i nuvarande föreningslag.

Både aktiebolag och föreningar kommer till med stöd av ett dokument som på finska heter **perustamisasiakirja**, vilket på svenska motsvaras av *stiftelseurkund*.

Perustaa säätiö = *grunda en stiftelse*. Verbbruket i detta hänseende framgår av lagen om stiftelser (109/39). Även i senare tillägg till lagen används samma verb, till exempel i paragraf 3 a av år 1987 "Har i testamente förordnats att en stiftelse skall grundas...". Den som grundar en stiftelse benämns emellertid *stiftare* (t. ex. i ovan nämnda lag 3 § 2 mom.).

Perustaa sivukonttori = *inrätta ett filialkontor*. Detta framgår till exempel av den tidigare lagen om affärsbanker (540/69), i vars 10 § 1 mom. det sades att "affärsbank skall hos bankinspektionen ansöka om tillstånd att inrätta filialkontor". Verbet *inrätta* används överhuvud taget i hög grad när det är fråga om "grundandet" av ämbetsverk, myndigheter och liknande, och dessutom i uttrycket **perustaa virka** = *inrätta en tjänst*.

Verbet **perustaa** för tankarna till att förleden **perus-** blivit något av ett nyckelord i finskan. Här gäller att observera att denna förled inte automatiskt kan översättas med ett motsvarande *grund-*

till svenska, oberoende av sammanhanget. Vi har ju självfallet ord som grundskola, grundkurs och grundlön. Ofta kommer emellertid de motsvarande svenska orden att inledas med förleden *bas-*, såsom i baslivsmedel, baskunskaper och basservice. Andra möjligheter är t.ex. förleden *primär* såsom i *primärskötare* (fi. *perushoitaja*) och *primärvård* (fi. *perusterveydenhuolto*). Finskans **peruskorjaus** och **perusparannus** har i lagspråket avsatt spår i form av ord som *grundreparation* och *grundförbättring*. I lagen om bostadsproduktion (247/66) sägs det till exempel "Statligt primärlån kan utöver bostadslån beviljas för uppförande, utvidgande eller grundreparation av hyreshus, för grundreparation av bostadsandelslagshus" och det finns även en lag vid namn lag om grundförbättring av bostäder (844/79). Ifall det inte är frågan om direkta lagspråkscitat är dock uttryck som *ombyggnad* eller *grundlig renovering/förbättring* att föredra eftersom "grundförbättring" åtminstone i Sverige uppfattas som förbättring av grunden.

ring av grunden.

Förleden **perus-** betecknar ibland också en egenskap av "grundläggande kvalitetsnivå" eller liknande, i motsats till högre nivåer. Detta kan illustreras med uttrycket **vaatimaton perustaso** om t.ex. ett hotell. Här vållar översättningen svårigheter och frågan är om uttrycket alls kan återges på svenska annat än med en omskrivning av typen *standarden på hotellet är enkel men god* eller liknande (ordet *god* är tillagt för att i någon mån motsvara de positiva associationerna hos finskans *perus*). I fråga om **perusruoka** har vi däremot en ofta användbar motsvarighet i ordet *husmanskost*. Slutligen kan påpekas att ordet *standard* ibland kan motsvara förleden **perus-** (i finska sammansättningar av typ **perusmalli** = *standardmodell* och liknande). Som ett avskräckande exempel får väl anses översättningen av finskans **perusolut** till svenska som "grundöl", när begreppet tydligt syftade på öl av standardsort i motsats till mera exklusiva ölsorter.